

Ситар Ганна

доктор філологічних наук, доцент

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА У ВИШАХ УКРАЇНИ: СПЕЦИФІКА НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ СТУПЕНЯ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»

Викладено основні положення виступу авторки на семінарі-наradі щодо спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика» 10 жовтня 2019 року в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Проаналізовано 6 навчальних планів і 6 анкет, наданих представниками профільних кафедр провідних вишів України. Основну увагу звернуто на дисципліни математично-інформаційного блоку і блоку прикладної лінгвістики, визначено спільні та відмінні освітні компоненти.

Ключові слова: навчальний план, освітній компонент, прикладна лінгвістика, ступінь освіти «Бакалавр».

У сучасній науці існують різні трактування терміна «прикладна лінгвістика» (англ. «Applied Linguistics»), що зумовлено декількома чинниками.

По-перше, у мовознавстві сформувалось два підходи до прикладної лінгвістики, які умовно називають вузьким і широким. Вузьке розуміння ототожнює прикладну лінгвістику з методикою вивчення іноземних мов (країни Західної Європи) або з комп'ютерною лінгвістикою (СРСР). Представники широкого підходу кваліфікують прикладну лінгвістику як застосування знань про будову і функціонування мови в нелінгвістичних наукових дисциплінах і в різних сферах практичної діяльності людини [1] (див. також [4]). Відповідно навчання здобувачів вищої освіти на спеціалізації «Прикладна лінгвістика» відбувається на філологічних факультетах класичних закладів вищої освіти. Така кваліфікація прикладної лінгвістики цілком відповідає чинному Наказу Міністерства освіти і науки України № 353 «Про внесення змін до Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти

ступенів бакалавра та магістра за спеціальністю 035 «Філологія», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення» від 12.04.2018 р., у якому прикладну лінгвістику визначено під шифром 035.10 як одну з 51 спеціалізації в межах спеціальності 035 «Філологія» [2]. Зазначимо, що назва освітньої програми може бути різною в різних закладах вищої освіти.

По-друге, проблеми автоматичного опрацювання природної мови (англ. Natural Language Processing (NLP)) у всьому світі і в Україні розглядають як один із напрямів інформатики і штучного інтелекту, тому прикладній лінгвістиці навчають і на факультетах комп'ютерних наук та інформаційних технологій технічних університетів.

По-третє, спеціалізація і відповідно освітня програма «Прикладна лінгвістика» досить успішно існує і в профільних університетах, у яких у межах освітньої програми «Прикладна лінгвістика» навчають передусім іноземним мовам і перекладу технічних текстів окремої спеціальності або кількох спеціальностей (наприклад, машинобудування, кораблебудування та ін.).

20 червня 2019 року Міністерство освіти і науки України затвердило Стандарт вищої освіти України спеціальності 035 «Філологія» ступеня освіти «Бакалавр» [3]. Визначені в ньому фахові компетентності і програмні результати навчання стосуються філології загалом, окремі з них передбачають вміння застосовувати теоретичні знання у практичних ситуаціях і для виконання наукових досліджень, проте не містять специфічних результатів навчання, які мають бути сформовані під час навчання здобувачів освіти зі спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика». З одного боку, це залишає великий простір для формування специфіки освітньої програми кожного вишу; з іншого боку, мотивує суттєві відмінності у співвідношенні мовознавчих і комп'ютерних блоків, у переліку освітніх компонентів у навчальних планах спеціалізації «Прикладна лінгвістика» і в наповненні програмних результатів навчання, визначених освітніми програмами.

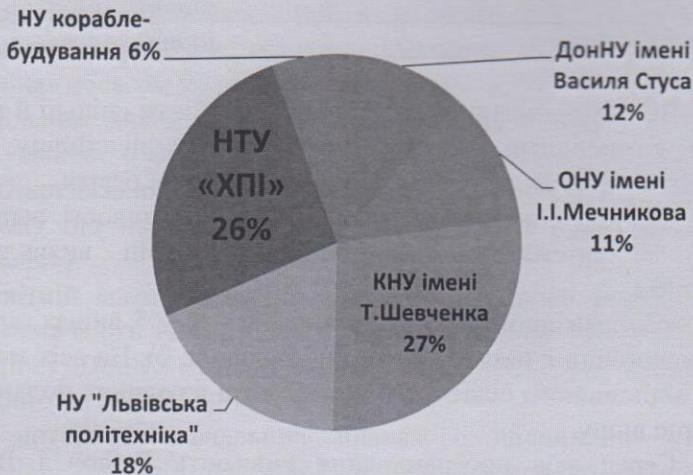
Така неоднотайність особливо гостро відчувається під час проведення щорічної Всеукраїнської студентської олімпіади з прикладної лінгвістики. 2019-2020 навчального року вперше відбувся Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з прикладної лінгвістики, різний підхід до кваліфікації прикладної лінгвістики зумовив різне бачення відповідності обраній спеціалізації і відповідне оцінювання досліджень, поданих на конкурс. У перспективі це питання може загостритися з уведенням обов'язкового *єдиного фахового вступного випробування* з прикладної лінгвістики до магістратури. У зв'язку з цим актуальним є з'ясування особливостей наповнення навчальних планів спеціалізації «Прикладна лінгвістика» ступеня освіти «Бакалавр» у вишах України.

Мета статті – проаналізувати навчальні плани освітньої програми «Прикладна лінгвістика» ступеня освіти «Бакалавр» та анкети, попередньо укладені авторкою і заповнені представниками профільних кафедр провідних вишів України:

- Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- Донецького національного університету імені Василя Стуса;
- Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;
- Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;
- Національного університету «Львівська політехніка»;
- Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Перше питання анкети було таким: *Який відсоток від загальної кількості годин становлять дисципліни математично-інформаційного блоку?*

Надані відповіді виявляють розбіжності бачення підготовки прикладного лінгвіста: цей відсоток коливається від 6% (НУ кораблебудування імені адмірала Макарова) до 27% (КНУ імені Тараса Шевченка) (див. малюнок 1).

Малюнок 1

Відсоток дисциплін математично-інформаційного блоку

Друге питання стосувалося якісного наповнення математично-інформаційного блоку:

Які з перелічених дисциплін математично-інформаційного блоку є в навчальному плані (назва дисципліни може мати інше формулювання)?

У дужках укажіть обсяг у годинах.

- *Основи програмування (_____ годин);
Яка мова програмування викладається?*
- _____
- *Інформатика та основи комп'ютерної техніки (____ годин);*
- *Теорія алгоритмів (_____ годин);*
- *Організація управління базами даних (_____ годин);*
- *Бази знань (_____ годин);*
- *Математична логіка (_____ годин);*
- *Основи штучного інтелекту (_____ годин);*
- *інші дисципліни (просимо перерахувати):
_____ (_____ годин);*

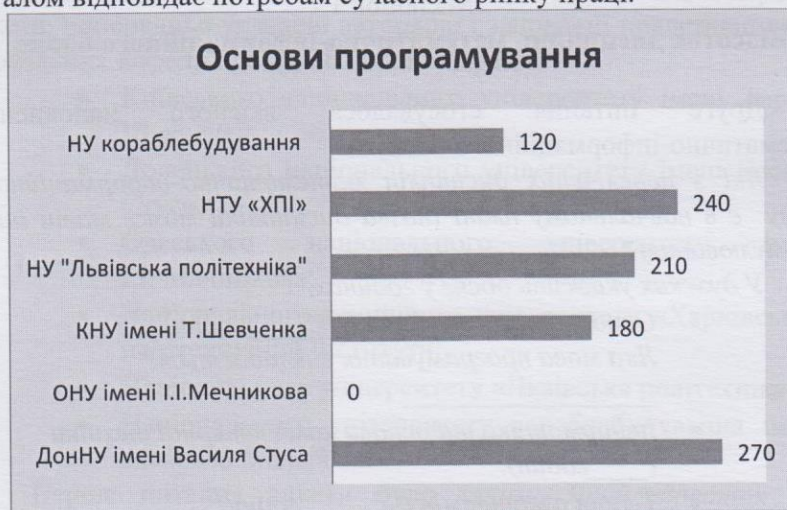
_____ (_____ годин);
_____ (_____ годин).

Відповіді опитаних дають змогу виділити спільні й відмінні освітні компоненти. Як спільну розглядаємо дисципліну, яка є в навчальних планах двох і більше закладів вищої освіти.

Отже, спільними (з урахуванням можливості варіювання назви) в математично-інформаційному блоці виявилися 12 дисциплін.

«Основи програмування» викладають у 5 вишах, але обсяг цієї дисципліни є нетотожним (див. малюнок 2). На всіх малюнках обсяг відповідного освітнього компонента в годинах подано поряд з назвою вишу.

Серед мов програмування вивчають Python і Java, що загалом відповідає потребам сучасного ринку праці.

Малюнок 2

Освітній компонент «Основи програмування» у вишах України

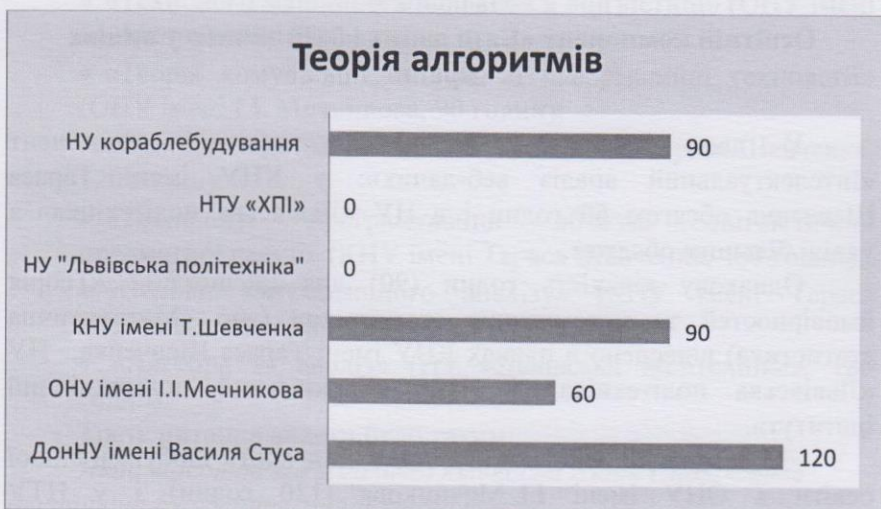
Крім «Основ програмування», як окрему дисципліну викладають «Об'єктно-орієнтоване програмування» у 3 вишах:

КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 60 годин, НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 150 годин і НУ «Львівська політехніка» обсягом 90 годин.

Спільним для 2 вишів є також освітній компонент «WEB-програмування»: в ОНУ імені І.І. Мечникова обсягом 60 кредитів і у НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 300 годин (в останньому під назвою «Сучасні технології розробки Інтернет-застосувань»).

Освітній компонент «Інформатика та основи комп'ютерної техніки» вивчають тільки у КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 60 годин і ДонНУ імені Василя Стуса обсягом 105 годин відповідно.

У чотирьох навчальних планах є дисципліна «Теорія алгоритмів», кількість передбачених кредитів подано на малюнку 3.

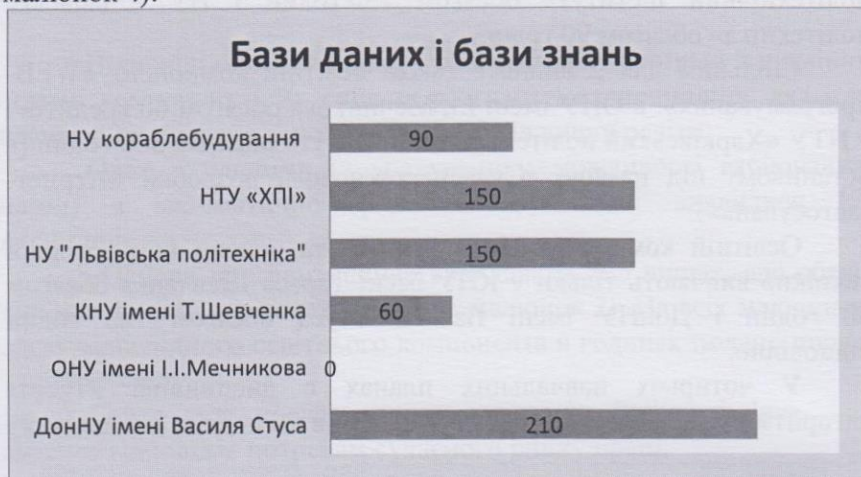

Малюнок 3

Освітній компонент «Теорія алгоритмів» у вишах України

Дисципліну «Бази даних і бази знань» з різними назвами передбачено в навчальних планах 5 закладів вищої освіти із

суттєво різним кількісним наповненням: від 60 до 210 годин (див. малюнок 4):

Малюнок 4

Освітній компонент «Бази даних і бази знань» у вишах України

У двох навчальних планах є освітній компонент «Інтелектуальний аналіз веб-даних»: у КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 60 годин і в НУ «Львівська політехніка» з удвічі більшим обсягом.

Однакову кількість годин (90) для дисципліни «Теорія ймовірностей та математична статистика» (або «Математична статистика») відведено в планах КНУ імені Тараса Шевченка, НУ «Львівська політехніка» і НТУ «Харківський політехнічний інститут».

«Математичні основи лінгвістики» вивчають здобувачі вищої освіти в ОНУ імені І.І.Мечникова (120 годин) і у НТУ «Харківський політехнічний інститут» (270 годин).

Дисципліну «Інформаційні технології в лінгвістиці» передбачено в навчальних планах 2 вишів: ОНУ імені І.І. Мечникова (75 годин) і НУ «Львівська політехніка» (90 годин).

Спільними для двох вишів – КНУ імені Тараса Шевченка і НУ «Львівська політехніка» – освітніми компонентами є: «Дискретна математика (60 і 120 годин відповідно) і «Теорія формальних граматики» (у другому випадку «Формальні мови, граматики та автомати») (60 і 90 годин відповідно).

Досить ємним виявився перелік унікальних дисциплін, що засвідчує різний рівень глибини й деталізації у вивченні математичних і комп'ютерних дисциплін:

- «Математичне моделювання в лінгвістиці» (НТУ «Харківський політехнічний інститут», 300 годин);
- «Сучасні технології обробки текстових даних» (НТУ «Харківський політехнічний інститут», 120 годин);
- «Лінгвостатистика» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 60 годин, в анкетах інших закладів ця дисципліна подана у блоці прикладної лінгвістики);
- «Технології машинного навчання в лінгвістиці» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 165 годин);
- «Теорія комунікації та сучасні інформаційні технології» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 90 годин);
- «Основи вищої математики» (КНУ імені Тараса Шевченка, 120 годин);
- «Технології програмування об'єктів лінгвістичної предметної галузі» (КНУ імені Тараса Шевченка, 480 годин);
- «Основи математичного аналізу» (КНУ імені Тараса Шевченка, 60 годин);
- «Алгебра та аналіз» (НУ «Львівська політехніка», 180 годин).

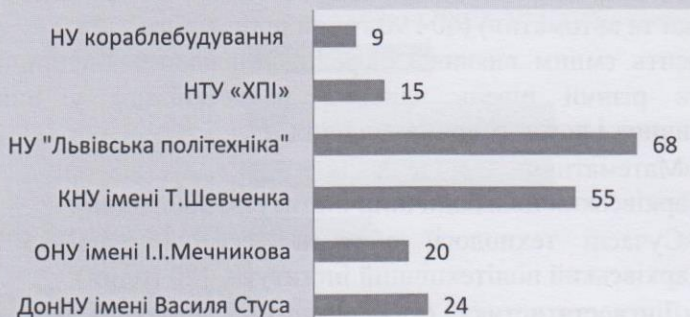
Третє питання анкети було таким:

Який відсоток від загальної кількості годин становлять дисципліни блоку прикладної лінгвістики?

Згідно з отриманими даними, цей відсоток істотно відрізняється: від 9% (НУ кораблебудування імені адмірала Макарова) до 68% (НУ «Львівська політехніка»). Відповіді колег унаочнено на малюнку 5.

Відсоток дисциплін блоку прикладної лінгвістики

Малюнок 5

Відсоток дисциплін блоку прикладної лінгвістики у вишах України

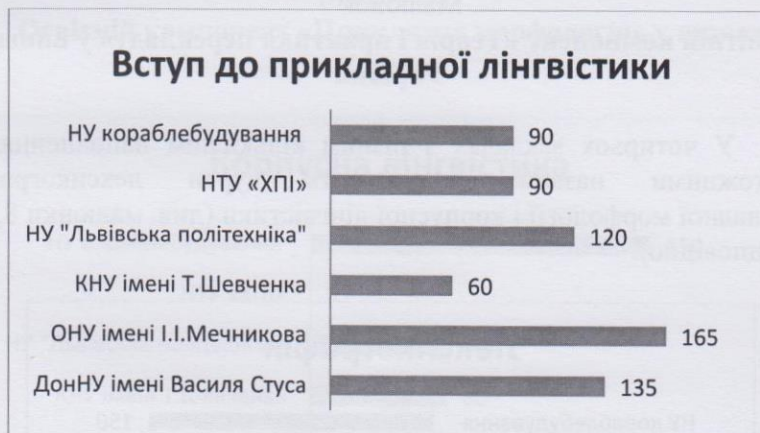
Останнє питання анкети стосувалося того, які саме галузі прикладної лінгвістики і в якому кількісному вираженні передбачено в навчальному плані:

Які з перелічених дисциплін блоку прикладної лінгвістики є в навчальному плані (назва дисципліни може мати інше формулювання)? У дужках укажіть обсяг у годинах:

- «Вступ до прикладної лінгвістики» (_____ годин);
- «Прикладна фонетика» (_____ годин);
- «Лексикографія» (_____ годин);
- «Комп'ютерна термінографія» (_____ годин);
- «Автоматичне опрацювання природного мовлення» (_____ годин);
- «Прикладна морфологія» (_____ годин);
- «Прикладний синтаксис» (_____ годин);
- «Семантика в комп'ютерних системах» (_____ годин);
- «Корпусна лінгвістика» (_____ годин);
- «Комп'ютерна лінгвістика» (_____ годин);

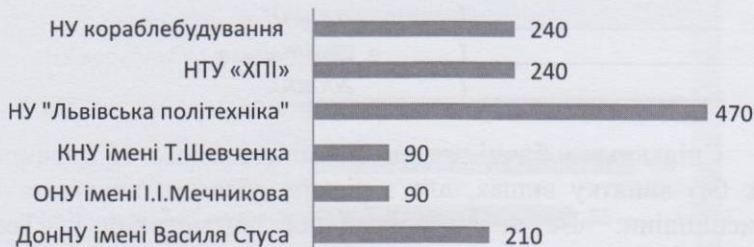
- «Квантитатична лінгвістика» (_____ годин);
- «Основи лінгвістичної експертизи» (_____ годин);
- інші дисципліни (просимо перерахувати):
 _____ (_____ годин);
 _____ (_____ годин);
 _____ (_____ годин).

Спільними у блоці прикладної лінгвістики є 16 дисциплін. У всіх без винятку вишах, але з різним обсягом, вивчають тільки 2 дисципліни: «Вступ до прикладної лінгвістики» і «Теорія і практика перекладу» (див. малюнок 6 і 7 відповідно):

Малюнок 6
Освітній компонент «Вступ до прикладної лінгвістики» у вишах України

Теорія і практика перекладу

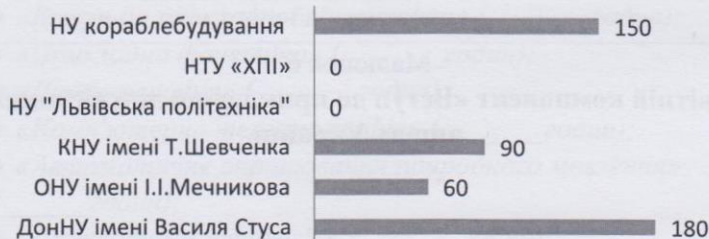

Малюнок 7

Освітній компонент «Теорія і практика перекладу» у вишах України

У чотирьох закладах з різним кількісним наповненням і нетотожними назвами викладають курси лексикографії, прикладної морфології і корпусної лінгвістики (див. малюнки 8, 9 і 10 відповідно).

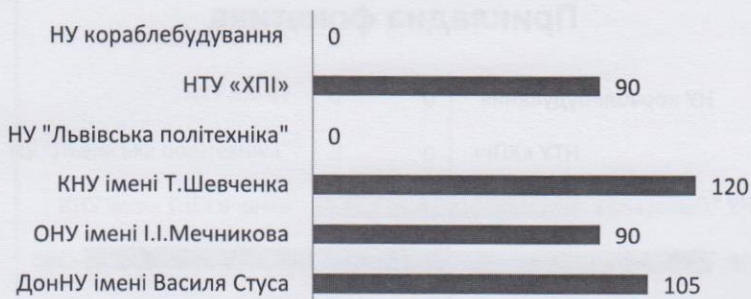
Лексикографія

Малюнок 8

Освітній компонент «Лексикографія» у вишах України

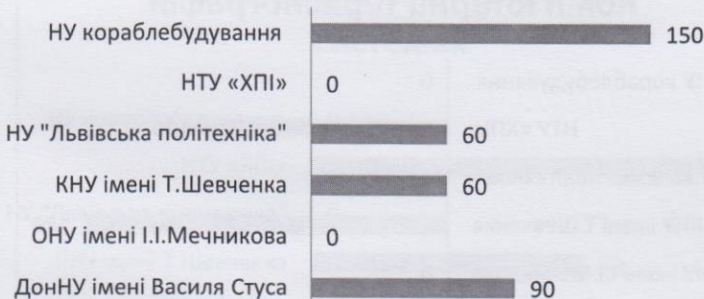
Прикладна морфологія

Малюнок 9

Освітній компонент «Прикладна морфологія» у вишах України

Корпусна лінгвістика

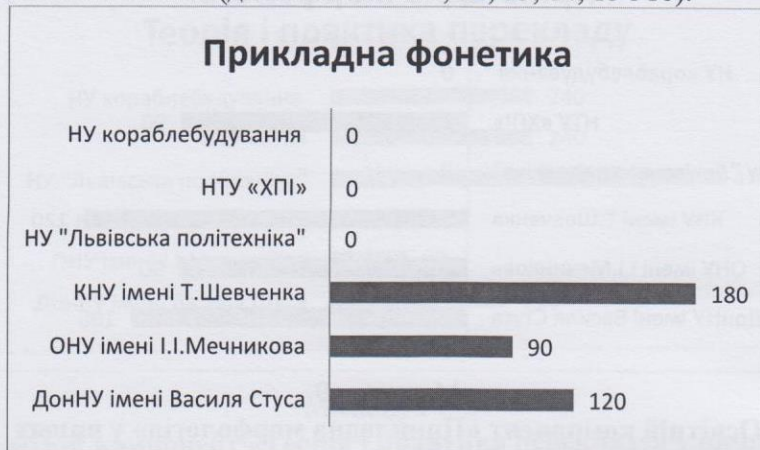

Малюнок 10

Освітній компонент «Корпусна лінгвістика» у вишах України

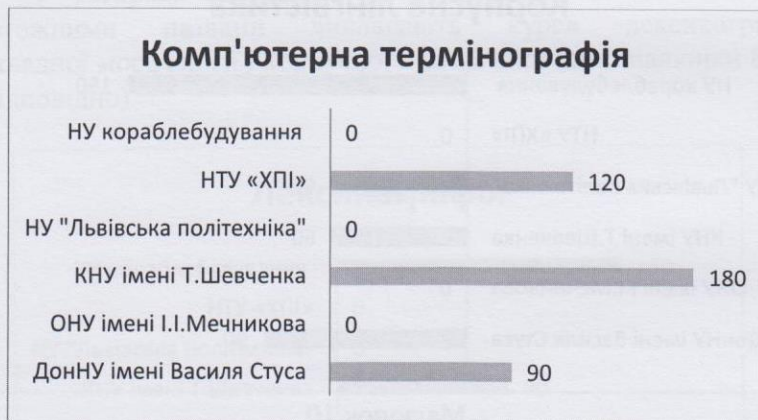
У навчальних планах трьох вишів з різним обсягом передбачено дисципліни «Прикладна фонетика», «Комп'ютерна термінографія», «Прикладний синтаксис», «Семантика в

комп'ютерних системах», «Квантитативна лінгвістика» і «Психолінгвістика» (див. малюнки 11, 12, 13, 14, 15 і 16).

Малюнок 11

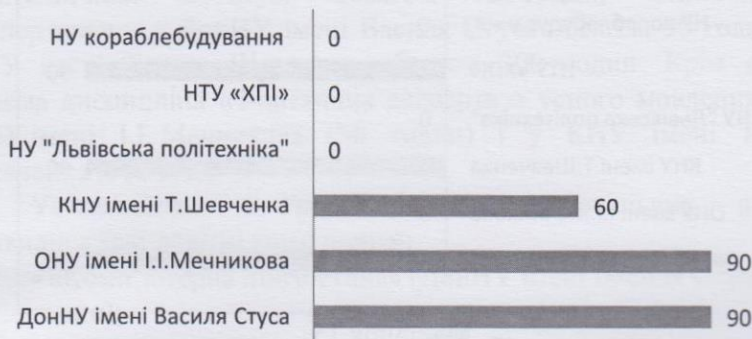
Освітній компонент «Прикладна фонетика» у вишах України

Малюнок 12

Освітній компонент «Комп'ютерна термінографія» у вишах України

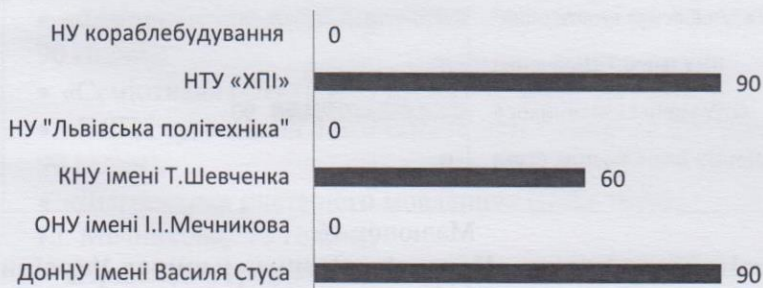
Прикладний синтаксис

Малюнок 13

Освітній компонент «Прикладний синтаксис» у вишах України

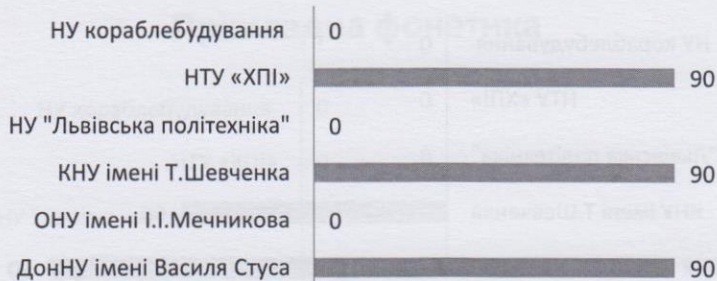
Семантика в комп'ютерних системах

Малюнок 14

Освітній компонент «Семантика в комп'ютерних системах» у вишах України

Квантитативна лінгвістика

Малюнок 15

Освітній компонент «Квантитативна лінгвістика» у вишах України

Психолінгвістика

Малюнок 16

Освітній компонент «Психолінгвістика» у вишах України

Дисципліну «Автоматичне опрацювання природного мовлення» як окремий курс викладають тільки у НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 90 годин і ДонНУ імені Василя Стуса обсягом 270 годин; «Структурну лінгвістику» – у НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 120 годин і

КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 60 годин, «Соціолінгвістику» – в ОНУ імені І.І. Мечникова (90 годин) та у НТУ «Харківський політехнічний інститут» обсягом 120 годин, «Лінгвістичну експертизу» – у ДонНУ імені Василя Стуса обсягом 90 годин і у КНУ імені Тараса Шевченка обсягом 300 годин. Крім цього, окрема дисципліна «Фонетична експертиза усного мовлення» є в ОНУ імені І.І. Мечникова (90 годин) і у КНУ імені Тараса Шевченка (300 годин).

Унікальними в проаналізованих навчальних планах виявилися такі освітні компоненти:

- «Комп'ютерна лінгвістика» (ДонНУ імені Василя Стуса, 120 годин);
- «Лінгвістична семантика» (НТУ «Харківський політехнічний інститут», 90 годин);
- «Усний переклад» (НУ «Львівська політехніка», 90 годин);
- «Прикладна граматики німецької мови» (НУ «Львівська політехніка», 90 годин);
- «Прикладна граматики англійської мови» (НУ «Львівська політехніка», 90 годин);
- «Основи комунікативної лінгвістики» (НУ кораблебудування імені адмірала Макарова, 150 годин);
- «Фізіологія і техніка мовлення» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 90 годин);
- «Семіотика» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 90 годин);
- «НЛП і сугестивна лінгвістика» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 90 годин);
- «Діагностика писемного мовлення» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 75 годин);
- «Прикладна графіка та дешифрування» (ОНУ імені І.І. Мечникова, 60 годин);
- «Основи автоматичного перекладу» (КНУ імені Тараса Шевченка, 60 годин).

Список виділених унікальних дисциплін заакцентує коло прикладних і теоретичних проблем, якими займаються викладачі й науковці відповідних закладів, відображає наявні кадрові

можливості, актуалізовані взаємозв'язки з іншими лінгвістичними й нелінгвістичними дисциплінами.

З урахуванням виділених спільних і відмінних компонентів у навчальних планах спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика» було запропоновано:

1) узгодити перелік обов'язкових фахових дисциплін, які стануть підґрунтям для оцінювання програмних результатів навчання здобувачів вищої освіти на олімпіадах, конкурсах, у перспективі – єдиному фаховому вступному випробуванні;

2) створити робочу групу з опрацювання фахових компетентностей і програмних результатів навчання для спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика».

Подальший етап опрацювання проблеми передбачає аналіз освітніх програм «Прикладна лінгвістика» в закордонних закладах вищої освіти.

Література

- 1. Баранов А. Н.** Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие. Москва: Эдиториал УРСС, 2001. 360 с.
- 2. Перелік** спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступенів бакалавра та магістра за спеціальністю 035 «Філологія», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення. Затверджено Наказом МОН України № 353 від 12.04.2018 р.
- 3. Стандарт** вищої освіти України спеціальності 035 «Філологія» ступеня освіти «Бакалавр». Затверджено Наказом МОН України № 869 від 20.06.2019 р.
- 4. The Handbook of Applied Linguistics.** Edited by Alan Davies and Catherine Elder. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2004. 866 с.